

Púp a háton, avagy szemölcs-e az irodalom?*

Mindig hason fekve írtam, a könyökömre támaszkodva, másképp be se indultam volna. „Gyerünk, kapd elő a géppisztolyt, nyírd ki a jelenvalót, aztán neki a történet világfájának!” – biztatgattam magam. – „Uzsgyi, ahol tegnap abbahagytad, ahol üvöltve várnak rád démonjaid, hogy úgyszólamint hiába, üres, fehér papír az égbolt, az ihlet jeges közöny, a semmit kaparászod, többé egy szó, egy kép se jut el hozzád abból, amire vársz...” Csak hogy én már sámán voltam, átváltoztam, hatalmat kaptam egy másik világban, hát szétcsaptam köztük, hullottak is, mint a férges alma.

Egyvalamit azonban a kezdet kezdetén jól az agyamba véstem: ha akárcsak villanásnyira beugrik, hogy mi lesz regénymagzatom sorsa, már lőttek is annak a napnak, és nem a démonjaim, hanem én zuhanok vissza a „most”-ba.

A világ olyan volt, amilyen alapjában véve ezután is lesz, mert az emberekkel mást úgyse nagyon lehet csinálni, csak ezt a kicsodásdit, ezt a társadalmásdit, hogy elhiggyük, különbek vagyunk a majmoknál.

Tíz éve nem írok. Legalábbis szépirodalmat nem. A sunyi rendszerátmaszkírozást, s a régi-új elit napnál vakítóbb elaljasodását csak-csak túléltem, de csóstitül jöttek a bajok: válás, gyerekkláthási cirkuszok, a fiam elvesztése, silány egzisztencia, filmes alkotótársam árulása, tovasuhanó párkapcsolatok, infarktus, sükettség, látásromlás, s miután végre hű és igaz társra leltem, őt is megnyomorította, elgázolta a zebrán egy gazember, hogy a regényeim sorsáról ne is beszéljek... Már az is elég lett volna másik három embernek, amit 1989-ig átéltem, nemhogy még ez a huszonegy év... De elég a sirámból! Olyan banális az egész, hogy még egy *Szomszédok*-szintű szappanoperába se férne be. Csupán arról van szó, hogy egyre többször kérdezik: mi lesz már, miért nem csinálsz semmit? Hát az van, hogy betelt a pohár. Ki kellett okádnom minden illúziómat alkotásról, eszméről, országról, barátságról, hogy végre megszabaduljak a sok ócska kacattól, konvenciótól, hiedelmes mantrától. Csak így pislákolhat bennem a remény valamiféle újabb himihumi mesére. Tíz év. Na és? (Hogy a pufajkásklasszikust idézzem.) Van idő. Nem vagyok grafomán. Különben is állandóan azt hajtogatom, hogy a szabadságért kell a legnagyobb árat fizetni.

Így aztán most egyszerű talpasként: olvasóként veszek részt ezen a kanizsai írótalálkozón, merengve a

könyvek sorsán, de persze nem feledve, hogy voltam én a másik oldalon is.

A regényről és sorsáról, vagyis fejlődéséről, irányzatairól s a megjelentetés problémáiról könyvtárnyi remekmű jelent már meg, tele fényes elméletekkel, gondolatokkal, világirodalmi példákkal. Loptam is egy csokorra való (az olvasónak direkt ez áll jól, már-már szinte kötelessége), fel is használok néhányat a mondókámhoz.

Kezdjük a végével: tíz író tíz különböző regénye közül hét sorsa a zúzda. A maradék háromból egy olvasatlanul kerül az elfekvőbe (magán- és közkönyvtárak valamelyik polcára), és csak takarításkor, leltározáskor, átrendezés-kor vagy selejtezés-kor nyúlnak hozzá. Tehát az utolsó kettőről, azaz a húsz százalékról érdemes a továbbiakban beszélni, arról a húsz százalékról (és ez nagyon jó, mondhatni: eltúlzott arány!), amelynek egyáltalán van némi esélye, hogy belelapozhasson valaki.

A regényhez vezető út első állomása a kézirat, mely aligha készül el négy-öt nap alatt, mint ez az én kis szösszenetem. A nagy regényhez, pontosabban a jó regényhez temérdek idő kell, rengeteg aprómunka, anyaggyűjtés, megannyi előtanulmány. Mit föl nem sorol világ-hírű alkotásaihoz (*Hadrianus emlékezete; Opus nigrum*) fűzött kommentárjaiban Marguerite Yourcenar: például, hogy mi adta az ötletet, mikor kezdett bele, meddig jutott, mikor és miért hagyta abba, évtizedekkel később miért folytatta, hová utazott el, gyakran csak egy kőbe vésett felirat tanulmányozása végett, és így tovább. A könyv keletkezéstörténete és filológiai jegyzetei legalább annyit elmondanak a regényről és az írónőről, mint az alapmű.

Magam is hetekig vergődtem lótni könyvek olvasásával, jegyzetelésével a *Szuvenír* sztálinvárosi részének írása közben, még egy lóbajok népi gyógymódjairól szóló füzetecskét is át kellett nézmem, s mindezt csupán néhány oldalért. Hányszor és hányszor ismétlődött ez meg! Flaubert egyik levelében ez áll: „Az íráshoz *mindent* ismerni kellene... A világirodalom forráskönyvei, mint Homéroszé, Rableaisé, koruk enciklopédiái. Azok a jóemberek mindent tudtak...”

A pepecselésen az sem segített, hogy gyakran szinte filmszerűen pergett le előttem egy-egy epizód, mintha valaki egy 150-200 méter hosszú filmszalagot vetített volna le nekem. Igenis *láttam, hallottam* szereplőimet, lehet, hogy valami révület, isteni kegyelem állapotába kerültem, talán

nem is voltam egészen beszámítható, legalábbis hétköznapi értelemben. (Tehát ezért kell a jelenlétet likvidálni, mielőtt eltűnnék a regényírásra szentelt időben.) Természetesen hiába láttam-hallottam, képzeltem bármit, át kellett értelmezni, bele kellett fogalmazni a szavak segítségével a regénybe. Hogy miért történhetett ilyesmi egyáltalán? Mert igen korán, talán már a második fejezettől a regény írt engem, azaz irányított: elutasított, sugallt, akadályozott; ő szabta meg, hogy én mit tehetek, ragaszthatok hozzá, merre kanyarodhatok, mikor, milyen új szereplő léphet be, hogyan és hová stb., stb. Igyekeztem, hogy betartsam Voltaire híres intelmét: „A részletek féregként falják fel a nagy műveket.” Ám a regény mindent bezabál, önmagába olvaszt, amivel csak találkozik; Virginia Woolf szerint telhetetlen kannibál. A lényeg, hogy minden részletnek ott legyen a helye, ahol annak oka van a cselekmény hömpölygése során. A részlet olyan, mint a folyóban sodródó falevél, amely anynyiban különbözik a többi uszadéktól, hogy őt veszi észre – és csakis őt! – a parton ácsorgó szemlélő, vagyis az író.

Az egyik legbonyolultabb feladat a regénybeli alakok szüntelen fejbentartása: nem halhat meg valaki a 113. oldalon, hogy a 284.-en feltámadjon, nem lehet egyszerre két helyen, nem téveszthető el a neve, etcetera. Másrészt pedig a cselekményszálak szüntelen elvarrása talán még nehezebb: vagyis visszafelé is írjuk a regényt, s ha a cselekmény a 176. oldalon úgy kívánja, akkor visszazalépjunk a 84.-re, és változtatunk, akár újra is írjuk az előzményt. Az ember feje nem káptalan, ezért bizony ismétetlen el kell olvasni a már elkészült szöveget.

Ha történelmi dátumhoz kötődik a cselekmény, akkor lehetőleg az író tartsa magát a helyszínekhez és az események sorrendjéhez. Mindazonáltal az írói képzelet mégse ragadhat bele a történészek által feltárt dokumentumokba, mert a legpontosabb krónikában is száz és száz lyuk van, amiken átbújhat az írói szándék. Találkozhatott-e Angyal István, a Tüzoltó utcai felkelők parancsnoka az októberi harcok valamelyik éjszakáján Iván-Kovács Lászlóval, a Corvin köz első parancsnokával? Nincs erről adat, de az ellenkezőjére sincs bizonyíték. A *Szuvenír*ben találkoznak, mert ennek a két történelmi személyiségnek a hitelessége átsugárzik a barikádok őrző fiúkra és a regény főszereplőjére, továbbá ez az epizód a végletekig fokozza az Üllői úti éjszaka iszonyatát, feloldhatatlan súlyát.

A regény nem dokumentum, nem riport, nem statisztika, nem szociográfia vagy pszichológiai tanulmány, és nem útikönyv. A regényíró a megemelt valóságot láttatja, az élet teljességét transzponálja élménnyé az olvasó számára. A regény tehát műtárgy is, egyszeri és megismételhetetlen művészi alkotómunka eredménye.

Elcsépelet közhely immár a „Bovaryné én vagyok!”, de bizony mégis igaz, mert az írónak minden pillanatban, mindenütt, valamennyi alakjába, figurájába, szereplőjébe bele kell bújni, mert csak így teheti élővé az esemé-

nyeket, egyidejűvé az olvasással, csak így varázsolhatja át a jelenbe a történetet. Viszont ne üljünk fel Flaubertnek, amikor azt állította, hogy regénye minden szereplője pusztán képzeletbeli, mivel, ahogy ő mondta: „az ember nem ír magáról”. Nyilván nem akarta elárulni, honnan vette az ötletet, nehogy holmi pletykáknak adjon tápot.

Amikor több napig vallatják az embert, s éjszaka sem hagyják aludni, előbb-utóbb felmondja az idegrendszere a szolgálatot, és előfordulhat, hogy vizionál. A nyolcadik nap reggelén, amikor zárkából a kihallgató szobába vezettek, az íróasztalon, a besűrűdő fény szemképrázató tócsájában megpillantottam egy bábfigura méretű, páncélba öltözött szamurájt, amint kinyújtott kezében karddal, lassan, rituálisan, rogyasztott térdekkkel forog, járja a csatában elesett harcos táncát a középkori noszínház szabályai szerint. Csak évekkel később jöttem rá, hogy miért történt ez velem. Így született meg Nagata no Takemori, a *Szamuraók* című regényem főszereplője. Aki, nem hiszi, járjon utána, de az biztos, hogy az illető az élet csapdairól vajmi keveset sejt. Még csak annyit, hogy a letartóztatásom előtti napokban gyakran lapozgattam egy középkori Japán történelméről és művészetéről szóló albumot, melyben ugyan előfordultak no-színházbéli ábrázolások, de Takemori mintha élt volna, rettenetes arcáról leolvashattam sok mindent a jövőre vonatkozóan. Csupán azt akartam ezzel mondani, hogy nyilvánvalóan valami konkrét inspiráció segített Flaubertnek is.

Nem taglalom tovább a regényírás módszertani kérdéseit, noha órákig lehetne sorolni még az idevágó momentumokat, például az idő tördelését vagy a narráció Én-jellegét, illetve személytelen voltát és még sok mindent. Most már csak egyvalamiről beszélnék, de ez a legfontosabb: a *nyelv*.

Az írásnak szavakkal kell pótolnia az anyag hiányát: nincs ecset és festék, nincs agyag és máz, nincs kő és véső, nincs téglá és állvány, nincs hegedű, zongora és trombita. Csak a legabsztraktabb, legintellektuálisabb és legösszetettebb képződmény: a szavak összessége s a velük együtt élő, használatukat komplex módon szabályozó grammatika áll az írók rendelkezésére, vagyis az anyanyelv. Szavak jelenítik meg az érzelmeket, a hangulatokat, a logikai összefüggéseket, a tájat, a dolgokat, az embereket, magát a történetet s a műből kisugárzó világképet. Minden nyelv pótolhatatlan, évente több tucat tűnik el, hal ki az utolsó indiánnal, pápuával, eszkimóval, aki még beszélt. Egyetlen nyelv sem állíthatja magát, hogy az összes többit maradéktalanul helyettesítené, de nekünk, magyaroknak legdrágább kincsünk, az anyanyelvünk oly magányos, hiszen nem tartozik a nagy nyelvcsaládokhoz. És mégis: költőink, íróink, nyelvújítóink, műfordítóink – és maga a nép (amíg ezt a szót még érdemes volt használni) – olyan hajlékonya, gazdaggá, kifejezővé, s egyúttal befogadóvá teremtették,

csiszolták, hogy a világirodalom remekműveit szinte teljes pompájukban visszaadja. Ezt a csodát romboljuk évtizedek óta. Ami pedig a legutóbbi tizenöt évet illeti, a digitális idiotizmust ahhoz a torreádorhoz hasonlítanám, aki a végső, halálos dőfésre lendíti kardját. Idézem Félicien Marceau-t, *A tojás és az Antionette kisasszony gyémántjai* íróját: „Egyetlen nyelv sem lehet a valóság pontos mása. Minden írásmű fordítás, és minden fordítás ferdtítés, illetve csak megközelítés... Mondjuk csak ki a neveléses banalitást: a regény egyenlő a szavakkal. Történet, de szavakban. Sőt, tegyük hozzá: a szavak története... Az író minden erőfeszítése arra irányul, hogy csökkentse a távolságot a dolgok és a szavak közt, míg csak el nem éri, hogy a szavak megszűnjenek szavak lenni, hogy férfiakká, nőkké, házakká és fákká váljanak.”

És itt jön be Buffon közhelyé koptatott mondása: „A stílus maga az ember.” Nemcsak ahogy ír, hanem ahogy beszél, amit és ahogy cselekszik, ahogy él. Természetesen ez az írásra is érvényes. Ilyen borzasztóan egyszerű ez. Nem kell hozzá műfajelméleti tanulmányok százait elolvasni, noha azért sok haszna lehet az ilyen bűvárkodásnak. Például az, hogy nem a tartalom, a történet, hanem a megjelenítés, a forma körül csaptak legmagasabbra az irodalmi viták. Se szeri, se száma az írói módszer és nyelv szerepéről vallott tücsökbogár izmusoknak: a Dada és a szürrealizmus még szült remekműveket, de mit mondhatunk az ötvenes-hatvanas évekről: a strukturalizmusról, a francia új regényről, például Robe-Grillet *Radírok*-járól vagy akár a konkrét költészetéről? Éppen hogy csak elkezdődött az amerikaiak vietnami beavatkozása, amikor Kaliforniában a Berkeley Egyetem hallgatói már protestáltak, hogy az egyetemen ne foglalkozzanak annyit a múlttal, Homérosztól Freudig, hanem forduljanak a feminizmus, a homoszexualitás, a gruppenszex felé, a jövő embere pedig maga döntsön a neméről. Ezt nem én szoptam az ujjamból, hanem Leslie Fiedler amerikai író, kritikus és egyetemi tanár írta meg az egyik legtekintélyesebb amerikai folyóiratban, a *Partisan Review* 1965-ös őszi számában. Idézem őt: „A pop-irodalom bizonyítja, hogy egyre inkább érzik a múlt lényegtelen voltát, és a pop-írók vagyis a posztmodernisták kezdenek divatba jönni. Az új téma az ember alkonya lesz, és az emberi életnek az átalakulása másvalamivé.” A cambridge-i egyetem jeles professzora, Frank Kermode így reagált Fiedler tanulmányára a „Mi a modern?” című esszéjében egy évvel később: „Ha a lumpen vette át a bukolikus hős szerepét a pásztortól, a vadembertől és a gyermektől, nem csoda, hogy azok, akik utánozni próbálják, az ideológia, a történelem és a hagyományos szexualitás iránti közömbösségét is utánozzák. Nem ez a *libertinizmus* első észlelt esete azok körében, akik jól vannak eleresztve hazulról. A kábítószer és a trágárság sem új, még a költők és a fiatalok között sem.”

Fél évszázad telt már el azóta, hogy Andy Warhol, Robert Rauschenberg, John Cage és William Burroughs istenként lebegtek Amerika fölött. A szovjet bolsi bunkóság úgy megfeküdte akkoriban a gyomrunkat, hogy lelkesedve szoptuk be az amerikai szemetet, például az *Üvöltés* című beat-antológiából, talán Keruacot, Gregory Corsót és Ferlingettit kivéve. És Amerika szemete, az amerikai életforma és giccs ma teljesen elborít minket, ahelyett, hogy az európai kultúra értékei, sokszínűsége dominálna. Úgy ágálok, mintha Beckett darabjából, *A játszma végé*-ből kerültem volna ide, magam is fuldoklom, nyakig a szemétkben.

Csak hogy ez hozzátartozik, bizony, hogy hozzátartozik – nagyon is! – a regény sorsához, különösen a magyar regény sorsához. Felsejlik a mi irodalmi életünk mögött az egyik kárpit. Nyilván van még másik, harmadik, negyedik. Olyan is, amelyik az elsőnek az ellentétje akarna lenni, és ahová illene tartozni, de olyan soványka szegény, hogy még én is kövér vagyok hozzá képest. Meg aztán az illem nem mérce a művészetben, legfeljebb a hétköznapi és a társasági érintkezésben. Harmincöt éve úgy ténfergek Budapesten, mint a grönlandi eszkimó a Broadway-n, nem hajítom el az üres ásványvizes palackot az erdőben, cipelem a hulladékgyűjtőig.

Abban viszont igaza van Esterházy Péternek, hogy az irodalomnak nincsen oka, célja, az irodalom *van*. Abban viszont nekem van igazam, hogy nem magától van, hanem bizonyos szűk klikkek tenyésztek, mint a selyemhernyót, csinálják, mint a pudingot, hiszen a regény, a novella és a vers is termék, s még ezt a bágyatag, meglehetősen jelentéktelen árut is be kell dobni néha a kábeltévék fogpasztareklámos zuhatagába a kicsinyke haszonért vagy még inkább csak a látszat kedvéért, ha már annyira büszkék vagyunk demokráciánkra, uniós tagságunkra, csiricsaré-banzajos kulturális pezsgésünkre. Van ugyan egy szűkebb réteg, pontosan körül nem határolható, szellemileg és anyagilag viszonylag jól szituált, laza csoportszövevény, amelynek még fontos, hogy létezzen a minőség, nem csekély mértékben önfényezésük végett is. Tudják, hogy a kultúra hosszabb távon jó befektetés: feldíszíti, megmagasítja a mecénást, adott esetben a hatalmat. Tehetősebbeik, potentátjaik áldoznak is az általuk fetiszizált írókra, kiadókra, de persze nem az irodalom egészére. Terjesztik és reklámozzák is a portékájukat ezer lóerővel, ahogy telik tőlük, ahogy csak kell. A könyváruházak döntő többsége is az ő kezükben van, habár fogalmam sincs, kik mozgatják a háttérből a szálakat. Mindenesetre ügyesek, tudatosak, jó szervezők, hatékony a stratégiájuk. Könyveik gondosan szerkesztettek, helyesírási és nyomdai hibáktól mentesek, elegánsan egyszerű, tartalomhoz illő borítókkal. Így nem csoda, ha ők mondják meg, mi a tuti az irodalomban. Drága nemzetes uraiméknál viszont ez elég gyatrán döcög. A könyvek sorsa a politikának se nagyon fontos, a

devizakölcsönöktől támolygó pórnépnek érthető módon még kevésbé, ott van búfelejtőnek a futball. Bár a látogat... Szóval a látszat az, hogy ezt a kellemetlen szemölcsöt, az irodalmat, valahogy mégiscsak el kéne takarni valami látszattal. Úgy tenni, mintha néha odafigyelnénk rá. Már úgy sincs sok neki hátra, felszívja a Twitter és a Facebook, persze azért a Harry Potterek, a Da-Vinci kódok, a Vivien Fable-k és Vass Virágok továbbra is dúsan burjánzanak, és a nemzeti giccs kirakodására is megtekinthető a Széll Kálmán (lánykori nevén: Moszkva) téren található könyvtár gombánál.

Most kapaszkodjunk megint, mert jön egy újabb idézet: „Az irodalomnak viszont értelmeznie kell tudni a politikát is, de legalábbis az irodalomnak napjainkban is releváns témája lehet a napi politika, annak legszélesebb értelmében” – olvasom az Illetékes nyilatkozatát vezető napilapunkban. Lám, a szemölcs mégsem távolítható el csak úgy ukmukfukk! Bizony, hogy szükség van a látszatra! A púp továbbra is ott a háton...

A regényíró szerintem leginkább regénye témájával foglalkozik, politikával valóban kevésbé, csak nagyon áttételesen, mert nem ez a dolga. Ha az írónak egy csöpp esze van, akkor például kitalálja azt, hogy a mostanában ismét divatos álmitoszokba (farkasember, vámpír, mindent levegővé, semmivé változtató páncélautó) csomagolja a globalista bűnözés, maffiatenyészet, leépülés helyi, mondhatni: nemzeti specifikumait, amint azt a zseniális orosz Viktor Pelevin teszi. Nagy ország, veszélyes ország (főleg ránk nézve), a közember élete fátaktát sem ér, a diktatúra anarchikus és az anarchia diktatórikus, s ahol a demokrácia azt jelenti, hogy legalább a káosz felét rendben tartják, de valahogy ott az irodalom mindig virágzik, mindegy ki van a topon: barom cár, bolsi tömeggyilkos vagy mindenkit lenyúló milliárdos, esetleg egy hajdani kágébés. Persze váltig állítom, hogy a legrosszabb Amerika is jobb, mint a legjobb Oroszország, de közben agyonreménykedem magam, hogy idehaza mihamarabb beköszönt az Európa-centrikus új reneszánsz és a mi Medicink visszavezet bennünket a politikához.

Addig is: a jó író (nagyról időhiány miatt ne is beszéljünk) nem attól jó, hogy a haverok meccsén ő rúgja a győztes gólt, vagy gyorsabban futja a száz métert, mint mások, hanem attól, hogy úgy ír, mint senki más. Összetéveszthetetlenül – és kész. Egy pillanatra visszatérve még a regény nyelvére, formájára, stílusára: a mai elhülyült, manipulált, félanalfabéta világban talán még egy kicsit fontosabb is a tartalomnál, a sztorinál, de maradjunk annyiban, hogy fifty-fifty, vagyis az Esterházy-féle nyelvi alapálláson legalábbis érdemes elgondolkozni, ha nem is fogadjuk el mindig a modorosságait.

Most pedig felgyorsulok, ha már az élet is annyira felgyorsult. Ha én ülnék a bársonyszékben, akkor a kultúrába bevezetném a demokratikus zsarnokságot. A több száz alibi kiadót (gyakorta kényszervállalkozást vagy ép-

pen ellenkezőleg úri = milcsi hobbit) leépíteném adókkal, kedvezmények megvonásával. Talán még száz is sok egy ilyen kicsi, elnyomorodott országnak. Rendkívüli, sőt megemelt támogatásban részesíteném viszont a minőségi szépirodalmat megjelentető könyves műhelyeket, méghozzá úgy, hogy a királyi egyes tévécsatornán nyilvános esztétikai közmarakodásokat rendeztetnék, ahol szerzők, kritikusok, olvasók akár egymás haját is kitéphetnék. Bizonyára jót tenne ez a kortárs regény kelendőségének, de csak akkor, ha a könyvek árát legalább száz százalékkal csökkentenék, akár a politikai reprezentáció rovására, vagy a hajdani Olcsó Könyvtár mintájára igénytelenebb külsővel hatodáron hoznák ki a klasszikus és kortárs remekírók műveiből összeállított sorozatot. A könyvterjesztést teljes egészében visszaállamosítanám. Hosszú távon hozna annyi szellemi hasznot, mint a MOL. Olyan vezetésről ábrándozom, amelyik megtalálja a maga Klebersberg Kúnóját, mert ha a politika nagyon rövid idő alatt nem birkózik meg ezzel a feladattal, a szellemi élet balkáni prérivé züllik törpe gigzagokkal. Nem valami nagy kunszt ám ezt megjósolni.

Végezetül, itt egy szórólap: „Ha ön úgy gondolja, hogy rendelkezik elegendő tehetséggel a regényíráshoz és van mondanivalója, továbbá vállalja, hogy ezzel veszélyezteti egzisztenciáját, családi békéjét, egészségét, idegállapotát, akkor töltse ki az alábbi kérdőívet:

1. Van-e a kádárizmusban elhíresült író vagy szerkesztő rokona (szülő, nagybácsi, após stb.)?

2. Van-e kiadói, irodalmi kritikai vagy szerkesztői ismeretsége, támogatója?

3. Tudja-e valamilyen ellenszolgáltatással viszonzni könyve megjelentetését, terjesztését? (Fiatal költőnk-nél természetbeni szolgáltatás is szóba jöhet.)

4. Hajlandó-e a kiadó feltételeit vonakodás nélkül elfogadni, esetleg honoráriumáról lemondani, s jövőendő írásművészetét eme versenyistálló szempontjai, ízlése szerint alakítani?

5. Hajlandó-e arra, hogy az önt támogató személy, műhely, csoport, párt, jachtklub, bélyegszakkör vagy bármilyen más mecénás által destruktívnak minősített irodalmi irányzatok és írók ellen tiszta szívből gyűlölködjön, rágalmazza és fel is jelentse őket?

Amennyiben minden válasza *igen*, ön nyert egy núlisi hajóutat. Azonban, ha egyetlen kérdésre is *nem*-mel felelt, eltanácsolnánk erről a rögzös, ám szép pályáról. Maradjon inkább parkolóőr vagy becslje meg gyeptes-teri hivatását, amellet még írhat odahaza szorgalmasan, mert a regény felér a teremtéssel. Ön díj nélkül is nyertes, kiadó nélkül is író és boldog ember, hiszen ahogy Félicien Marceau mondta: „A regény olyan királyság, melynek a határai a végtelenben vannak.”

* Magyar Szó, Üveggolyó, 2011. október 17. és 24.